

Keskeneräinen Marx

Juha Koivisto & Vesa Oittinen (toim.): Mega-Marx. Johdatus uuteen Marxiin. Vastapaino, Tampere 2010. 223 s. ISBN 978-951-768-316-6

Kansainvälinen suurhanke *Mega (Marx-Engels Gesamtausgabe)* on sen kokoluokan projekti, että houkutus puhua uudesta tieteenalasta, Marxin ja Engelsin tekstien tutkimiseen pohjautuvasta marxologiasta, on suuri. *Mega* lie-nee maailman suurin tieteellinen historiallis-kriittinen toimitus- ja julkaisuhanke. *Mega*n niteiden kokonaismääräksi on suunniteltu 114. Käsillä oleva kirja *Mega-Marx. Johdatus uuteen Marxiin* perustuu Suomen Karl Marx -seuran syksyllä 2009 järjestämään seminaariin *Megasta*. Kirjaa on täydennetty kansainvälisellä kirjoittajakunnalla.

Suuri osa Marxin kirjoituksista jäi keskeneräisiksi. *Mega*-projektin myötä Marxin kirjoitusten keskeneräisyys on nostettu uuteen valoon, koska alkuperäisaineistoa on nyt saatavilla huomattavasti enemmän kuin aiempia kokoomateoksia laadittaessa. Jotkut kenties luulivat, että reaaliosialismin romahtamisen myötä romahti myös Marx, mutta tuliko mieleen kysyä, mitä tekemistä Marxilla oli reaaliosialismin kanssa?

Aiempia Marx-Engels-kokoelmia – *Mega*n aiempia versioita ja MEW-kokonaisuutta (*Marx-Engels-Werke*) – koottiin Neuvostoliiton ja DDR:n marxismi-leni-

nismien instituuteissa, jotka olivat marxilais-leniniläisen ideologisen kontrollin alaisia. Suomeksi kuudessa osassa vuosina 1978–1979 julkaistut Marxin ja Engelsin valitut teokset perustuvat myös marxismi-leninismien instituuteissa tehdyille työille.

Mega-Marxin saatesanoissa Juha Koivisto ja Vesa Oittinen ja avausartikkelissa Marcello Musto erittelevät vakuuttavasti Marxin reseptiohistoriaa. Musto pureutuu erityisesti siihen, kuinka Marxin tulkinnanvaraisia ja keskeneräisiä tekstejä popularisoitiin, vulgarisoitiin ja systematisoitiin tiettyihin poliittisiin tarkoituksiperiin Marxin kuoleman jälkeen. Hui-pentumansa tämä maailmankatsomuksellistaminen sai venäläisessä marxismi-leninismissä, jossa Marxin nimiin lyötiin luonnontieteellinen teoria yhteiskunnassa väistämättömästi vaikuttavista luonnonlaeista. Tähän suuntaan Marxin näkemyksiä muokkasivat muiden muassa Georgi Plehanov ja Karl Kautsky toisen internationaalien melskeissä.

Jos *Mega-Marxin* sisältöä tulisi luonnehtia yhdellä lauseella, se olisi: oli, on ja tulee mahdollisesti olemaan monia marxismeja. Näin *Mega-Marxissa* kyseenalaitetaan myös käsitettä ”marxismi”.

Eikä syyttä. Marxin ajatuksista muokattiin ismi vasta hänen kuolemansa jälkeen, eikä yhtenäistä kansainvälistä marxismia koskaan syntynyt: tulkintojen runsaus on täyttänyt kirjastoja ympäri maailmaa.

Metodologisessa mielessä osa *Mega-Marxin* annista perustuu historiatietoiseen kontekstualismiin, jonka mukaan ilmiöt olisi tutkittava mielekkäissä asiayhteyksissään. Tämä on merkittävä vastaliike Marx-ortodoksialle sekä niin liberaaleille kuin konservatiivisillekin Marx-ennakkoluuloille, jotka perustuvat vastakkaiseen pyrkimykseen: Marxin irrottamiseen asiayhteyksistä. Historiallisesta kontekstista irrottamalla Marxista saadaan tarpeen mukaan totalitarismin, determinismin tai työn palvonnan liikkeelle laukaisija.

Kontekstualismi ei silti johda siihen, että Marx olisi vapaa teologisisista näkemyksistä tai että hänen ”ennustuksensa” olisivat päteviä. Mikko Lahtinen pureutuu näihin jännitteisiin artikkelissaan, jossa hän kontekstualisoi *Kommunistisen manifestin* historiallisiin aika- ja paikkayhteyksiin ja kritisoi muiden muassa Eric Hobsbawmia, Stuart Hallia ja W. F. Haugia manifestin visioiden kriti-

soimisesta jälkikäteisin kriteerein. Utta Lahtisen artikkelissa on kuitenkin vain otsikko. Teksti on lähes identtinen hänen *Politiikka*-lehdessä (2/2000) julkaisemansa artikkelin kanssa.

Mega-Marxissa valotetaan konkreettisin esimerkein, kuinka marxismin kiistakysymyksiä voidaan nyt ratkoa entistä perusteellisemmin. Alkuperäisaineistoa on runsaasti saatavilla ja sen parissa työskennellään kansainvälisen tutkijayhteistyön voimin. Eräs keskeisimmistä kysymyksistä on Marxin tekstien keskeneräisyys ja Friedrich Engelsin – ja myös muiden – rooli näiden keskeneräisten tekstien toimittamisessa. Keskeneräisyydessä ei siinäkään ole mitään uutta, ainakaan heille, jotka ovat lukeneet Marxin ja Engelsin valittuja teoksia kuudessa osassa, mutta tämä keskeneräisyyden penkominen vaikuttaisi olevan entistä tarkempaa. Mainittakoon vaikka Terrel Carverin artikkeli, jossa kansainväliselle työväenliikkeelle paradigmaattiset luonnehdinnat kommunistisesta yhteiskunnasta paljastuvat Marxin utopiasosialisteihin kohdistamaksi ironiseksi ideologikritiikiksi.

Keskeneräisyyden eräänlaisena huipentumana voidaan pitää Megatyötä Marxin *Pääoman* ja sen esitöiden äärellä. Puolet *Mega-Marxista* keskittyy tähän. Metafora mikroskoopin kanssa työskentelevästä laboratoriotyöntekijästä ei ole kaukaa haettu: ötököiden sijaan tutkitaan tekstejä, yritetään päästä Marxin laboratorioon. Keskeisiä kysymyksiä tässä mikrologiassa ovat muun muassa uusintamiskaavioiden synty, miten voiton suhdeluvun lasku etenee, muuttuu tai jatkuu *Grundrissestä Pääomaan*? Mikä oli Engelsin

todellinen rooli *Pääoman* käsikirjoitusten toimittajana tai muokkaajana?

Pääomaa käsittelevissä artikkeleissa *Mega-Marx* karkaa taloustieteellisiin hienouksiin ja on vaarassa jäädä taloustieteilijöiden omiin kammioihin. Muutokset ja selvät virheet Marxin ajattelussa tekevät tästä taloustieteellisestä selvitystyöstä haastavaa. Marx toimitti *Pääoman* ensimmäisen niteen painokuntoon, toisesta ja kolmannelta vastasi Engels ja niin sanotuita lisäarvoteorioista Karl Kautsky. Geert Reuten ja Peter Thomas kirjoittavat, kuinka ”Marxin käsitys voiton suhdeluvun laskun ’laista’ tai ’laskutendenssistä’ kehittyi siten, että aluksi Marx näki tämän lain johtavan kohtalonomaisesti kapitalistisen tuotantotavan kaatumiseen, mutta sittemmin hän alkoi nähdä kapitalistisen tuotantotavan kykenevän toimimaan potentiaalisesti itseään uusintavana järjestelmänä” (s. 137). Marxin ajattelun muutosten rekonstruointi on tärkeää, koska näin lukija havaitsee, kuinka ajatus väistämättömästi tuhoutuvasta kapitalismista ei ollut Marxin tyhjentävä kanta – kuten eivät olleet monet muutkaan hänen vastaavista historianfilosofisista ”ennusteista” tai spekulatioista.

Olipa kysymyksessä sitten mikä tahansa Marx-reseptioista, jonkinlainen eskatologia näyttäisi kulkevan aina mukana. Kirjan esipuheessa ja artikkeleissa puhutaan Marxin paluusta, Marx-renessanssista. Mielestäni tämä menee hengen nostatuksen piikkiin. Michael Krätke tuo omassa artikkelissaan esille, kuinka poliittisessa taloustieteessä Marxilla ei ole osaa eikä arpaa: Marxin teoria on huonosti tunnettu, vaikea, keskeneräinen ja

siinä on yhä ratkaisemattomia ongelmia. Tarkoittavatko kirjan toimittajat ja kirjoittajat Marxin paluulla vain akateemisten piirien uumenissa uudelleen herännyttä kiinnostusta Marxin tekstejä kohtaan? Itse en ole havainnut Marx-renessanssia sen paremmin poliittikan kuin tieteenkään kentillä.

Kaiken kaikkiaan *Mega-Marx* on katsausmainen, eikä siinä pyritäkään tarttumaan kaikkiin keskeisiin kysymyksiin Marxin yhteiskuntafilosofiasta: kysymykset ideologikritiikistä, työn arvosta, tavarafetisismistä ja emansipaatiosta jäävät muutaman kappaaleen mittaisiksi pohdinnoiksi tai kokonaan taka-alalle. Kirjassa on kuitenkin ideologikriittinen loppuhuipennus. Krätken mukaan Marxin poliittisen taloustieteen kritiikkiä tarvitaan tänään enemmän kuin koskaan. Hänen mukaansa markkinoiden vallan esittäminen vaihtoehdottomana kilpailutilana, johon kaikkien olisi otettava osaa, perustuu ikuistamiselle ja luonnollistamiselle. Krätken mukaan Marx tarjoaa ainoan relevantin kritiikin, joka voi haastaa maailmanlaajuisen ekonomismin eli uusliberaalin ”epäpoliittisen taloustieteen metafysiikan”. Asko Helmisen laatimasta – lajissaan ainutlaatuisen kattavasta – Marxin ja Engelsin suomennettujen teosten bibliografiasta voi tarkastella, kuinka paljon tätä relevanttia kritiikkiä on ilmestynyt suomeksi.

Kalle Lampela